

ményezhette. István emberi drámáját olyan finom rezdülések, gesztusok jelzik a regény cselekményszövevényében, amelynek színpadi érzékeltetése éppolyan lehetetlennek tűnik a cselekményt majdnem teljesen érintetlenül hagyó, az önálló drámai mű megteremtését nem vállaló adaptációban, mintha egy gót székes-egyház hatalmas belső terének fényképében akarnánk éreztetni a parányi részletek, cizellált remek gazdagságát is.

István megválasztása előtti erdélyi útjának bemutatására természetesen nem vállalkozhatott az adaptáció a színpad eszközeivel, pedig ez az erdélyi út, István államépítő tervének megérlelődése, döntő jelentőségű a regényben. Ezt a fejlődésrajzot az adaptáció nem is képes bemutatni: az első képben, Géza árnyékában, alig tűnik fel István alakja, végképp elvész a második kép vezérválasztó gyülekezetében, így túl nagy a kontraszt, a semmiből nő ki István monumentális alakja a veszprémi csata utáni jelenetben, s szinte végig, saját tetteinek illusztrálójává válik a színpadi mű egészében. A három felvonásból, tizenegy képből álló dramatisztikus krónikának csak néhány jelenete él igazán: az *Országépítő* érdeme inkább az a bátorság volt, amellyel a német császárral vívott küzdelmet, annak elgondolkodtató politikai tanulságaival együtt, 1942-ben Kós Károly színpadra vitte.

A KONZERVHÖLGY

Írta HEGYI BÉLA

I.

Reggelenként úgy ébredt, mintha megfiatalodott volna néhány évtizeddel. Friss elmével, könnyű testtel, éles figyelemmel a környezetére. Elmúlt lábában a zsibbadás, örökös fejfájása alábbhagyott, jóleső érzéssel járkált fel s alá a lakásban. Időnként kikönyökölt az ablakba, bámulta a forgalmat és az embereket.

Meg-megállt a falitükör előtt. Arca csupa ránc, de a haja igazi korona még: békebeli dús, fehér. Az alakját csodálta: karcsú, finom vonalú, megőrizte kecses-ségét. Versenyre kelhetne bárki fiatalal. A szeme sem veszített régi fényéből, szikráiból.

Dél körül az érzékei tompulni kezdtek, szűnt a valóság. Testét megrohanta egy láthatatlan, bénulásos erő, elkábította súlyosodó fejfájása, figyelme egyre lankadt, alig-alig ismerte föl a tárgyakat, a szobát, amelyek eddig megszabták mozdulatainak rendjét. Mintha lassankint egy mágneses mezőbe jutott volna, ahol idő és tér vonalai elmosódnak.

Ebédidőben az unokája hívta fel a gyárból. Minden nap. Hagyományból, megszokásból. — Hogy van, nagymama? Mit csinál? — Ez volt a határ, mikor még tudomásul vett valamit a környezetéből, de már átvonulóban volt egy másikba. Odacsozogott a telefonhoz. Gépiesen válaszolt: — Igen... Itt Rhédeyné, személyesen... Köszönöm, jól. Pihenek egy kicsit...

A csillár alatt állt a hintaszéke. Beleült. Hintázott egyet-kettőt, hármat-négyet, s lassan elbóskolt. Arra ébredt, hogy mint réges-régen, fiákerben ül.

— Hajtson, fiam! — szól a kocsisnak, majd a férjéhez fordult — Először kommissiózunk. Lajos, kérem, ne legyen smucig a borralalóval.

— Hová megy, édesem? A kalapszalomba?

— Tudja, most az a divat, amit Augustza főhercegnő hordott a bálon.

— Aztán mi a terve, Stefikém?

— A Gerbeaud-ba. Este jönnek hozzánk. Gróf Eörlyék, Gerliczy báróné, az az aranyos Wurster kanonok, Megrendelem a hidegtalakat. Tudja, imádok intézkedni.

— Édesem, ha Magának ilyen háziasszonyi ambíciói vannak!

— Ne gúnyolódjon, kérem! Inkább arra ügyeljen, hogy este Maga is valódi legyen. Valódi, mint ők. Maga talán azt hiszi kedvesem, hogy minket már befogadtak? Sok vacsora kell még ahhoz...

Hirtelen úgy érezte, nagyon elfáradt. Pihenni, pihenni. Ó, az ágya! Ez a kommissiózás már tényleg nem neki való. Legközelebb majd Rozi csinálja. Az ágya lágy, ringató. Órákig szeret heverészni, illatos párnájába temetkezni, paszsióból... Szerette, ha ágyába hozzák a reggelit. Délajt kelt föl. Utána fiákerezett, vásárolt, sétált. Későn ebédelték, három körül. Akkorra hazajött az ura a Kaszinóból. Az utóbbi időben folyton csak panaszkodott: nem tudta megtagadni sem a hitelt, sem a kölcsönt. Az ebéd legtöbbször azzal telt el, hogy vigasztalta:

— Valahogy meg kell kedveltetnünk magunkat velük. Túl friss még a kutyabőr. Kell egy kis hímpor.

— Szívem, ez üzlet. Gondolja, hogy visszafizetik?

— Nem hiszem. De Maga még nem mondhat nemet. Jaj, ne legyen már anynyira pénzember! Félek, így sose lesz Magából igazi Rhédey!

— Édes Stefikém, mit érünk vele, ha...

— Több könnyedséget, nagyvonalúságot várok Magától. Látja, ezek tudnak élni. Akár van pénzük, akár nincs. Egyszerűen élvezik, hogy léteznek. Természetes minden mozdulatuk...

Azon a nyáron utaztak először a tengerre. Istenkém, a meleg tenger! Most is érzi, a fülében, az ereiben a hullámokat. Ahogy ringatta őket előre, hátra. Álmosítón, unalmasan. Ó, az elmaradhatatlan hintaszék! Felettük a Nap csilláptatlan tüze lobogott. Ültek a fedélzeten, el-elbóbiskolva. A levegő duruzsolt, sistergett körülöttük.

— Meg van elégedve, Stefikém?

— Maga ért a női lelkekhez, Lajos. Kitalálta a vágyamat. És most már mint Rhédey... Istenem, kell ennél szebb? Mesevilág, kedvesem, mesevilág!

— De gondolt arra, kicsikém, mennyibe kerül ez nekünk?

— Ne legyen tapintatlan, báró Rhédey! Csak nem akar erre úton-útfélen figyelmeztetni?!

— Drágám, Maga nagyon sértődékeny. Remélem, Velence földeríti...

A férje gyereket várt tőle. Mindenáron. Ó félt. Fájdalom, gond, fájdalom. Csapda, melyben nemcsak megosztjuk, hanem előbb-utóbb el is veszítjük az életünket. Végül mégiscsak engedett: jó, de csupán egyet. Ha leány lesz, legyen még egy — alkudozott a férje. Nem, nem. Ó hajthatatlan maradt. Ha születik, mindegy. Akárki. Szerencsájük volt, fiú született. Endre báró.

Igen, a francia fotel. Abban mindig elaludt Bandi, ha belefektették. Az ágyát nem kedvelte. A fotelt kibérelte magának. Napestig eljárt vele, húzta, toltta, fel- és lemászott róla. Egyszerre volt a játszótér és az óvó-védő meleg öl, melyben méhen kívüli életét élte. Később is ragaszkodott hozzá: hol vonat volt, hol az Angol Park dodzseme, póni a lovardából vagy egy zsöllye a gyermekszínházban. Őt, az anyját is belekényszerítette néhányszor, aztán felugrott a térdére: — Ugye, azért szeretsz?

Rozira bízta a fiát. Ó vitte sétálni, játszott vele, ha ráért, ő etette, babusgatta. Rozi értett hozzá, nyugodt lelkiismerettel ráhagyhatta. Tízen voltak testvérek a besnyői tanyán, tudta, mi a család, elege is lehetett belőle.

Mikor a férje meghalt, a fia maradt meg emlékeztetőül...

Ebben a hintaszékben... Ez volt a koporsó. Rozival jött haza a bevásárlásból. A lakásban furcsa csönd. A férje nem recsegett az istenverte tölcseres gramofont. Ez volt a mániája akkoriban. Beléptek a könyvtárszobába. A kezét pillantotta meg legelőbb. Két földre csüngő kéz, kitárt kar. A hintaszék háttal állt az ajtónak. Rozi ment oda hozzá. — Méltósága, hiszen ez halott! — kiáltotta.

— Rozikám, Rozikám — ekkor mondta először így, bizalmasan —, most mit fogunk csinálni?!

Később mondta többször is, egyre többször.

A Kaszinóval nem bírt el egyedül. Nem tudta pótolni az urát. Egy ideig még próbálkozott vele, de alig-alig jövedelmezett. A tagok elégedetlenkedtek; félt, hogy végképp tönkremegy.

Nemsokára lemondott a bérleményről, amelyet férje olyan sikeresen vezetett, hogy a bároság vitte. A kapott végkielégítés elég volt arra, hogy egy csinos villát vegyen a Rózsadombon. Az alagsorba költöztek Roziék, az első emeletre ő a fiával. Amikor Rozi férjhez ment, megkapták a manzárdot is. Így napközben is gyakran találkoztak a lépcsőházban, el-elbeszélgettek családi dolgokról. Rozi férje a MÁV-nál dolgozott, többnyire éjszaka, nappal segített az asz-

szonyának. Az alagsorban külön fürdőszobát és nagy konyhát csináltak maguknak, a manzárdból két hálószobát: — Jó lesz, ha jön a gyerek! Rozi szerint a konyháról tudni meg, milyen is az asszony. Ő megszokta, hogy a szüleinél, Besnyón kis szoba volt, de tágas konyha s ott zajlott inkább a családi élet. Konyhaszeretete mindnyájuk számára hasznosnak bizonyult: Rhédey méltósága és fia az ő kosztját dicsérték nap nap után. Amikor a kis Rozi megszületett, Rhédeyné nekik ajándékozta a francia fotelt. Most a kis Rozi vette birtokába, szaggatta, nyúzta, dédelgette, mint valami emberformájú kedves állatot.

A két gyerek sokat játszott együtt. Kibélelték a fotelt, testükkal foltozták a kópott, hiányos huzatot. Rhédeyné nem jó szemmel nézte ezt a barátkozást, de belátta, nem tud mit tenni... Ha a férje élne... Hiába intette a fiát: — Te Rhédey vagy. Viselkedj úgy. Légy méltó a nevedhez! Bandi csak nevetett: — Olyan fontos az, mama? Az elemibe egy iskolába járt a két gyerek, a gimnáziumba különbözőbe. Osztályelső volt mindkettő. A tanítgatás azonban sok pénzbe került. Rhédeyné kapott valami csekély járadékot havonta a férje után, de abból csak élni lehetett, költekezni nem. Ekszereket adott el, amiket még az ura vett neki, karpereceket, nyakláncokat, brossot. Rozi mosást, vasalást, takarítást vállalt idegen házaknál, napi munkája után. Késő éjszaka tért haza. A gyerekekre a férje vigyázott. Rhédeyné pedig őrizte a házat.

Ebben a hintaszékben lepte meg őket. Boldog révületben ültek egymás ölében. — Most aztán vége a papás-mamásnak! — rivallt rájuk. Érezte, veszély fenyegeti. Rozika, hogy merészel... Amíg kicsik voltak, rendben van... De ez már... Kiparancsolta a lányt a szobából. — Nem engedem, érted, nem engedem! — fordult a fiához. — Mást képzelek neked. Egy Rhédeynek meg kell őriznie a nevét, a vérét utódaiban. Gondolj a címerünkre fiam!

— A címerünkre? Két kéz, jobbról-balról fog egy virágcsokrot, alatta meg bárányok bégetnek a mezőn?

— Ami ezzel jár. Rangbéliit kell nőül vened!

— Anyám, én szeretem. És ugyan micsoda rang az, amit apám pénzen szerzett meg. Tranzakcióval.

— Honnan veszed, hogy...

— Rozika anyja elárulta. Azt mondta, minek ez a nagy góg, ez a szimulálás... Tudja ő, honnan a címer... Anyám, ne akadékoskodjon, kérem. Feleségül veszem Rozit.

Rhédeyné egy székre roskadt:

— Ezt a házasságot én nem ismerem el, érted? Soha! Ne is számítsatok rám. Az esküvőre se megyek el.

Be is tartotta a szavát.

Az esküvő napjától kezdve mintha kihalt volna a ház. A falak feszes sérődésben álltak, a fa csigalépcső kényesen szipákol, ha az emeletre igyekeztek. Rhédeyné önkéntes némaságot fogadott, s ez lassan átragadt mindenkire. Rozika anyja leszegett fővel haladt el mellette, és menyé vizsgált huncut mosollyal egyenest a szemébe nézett. — „Úgysem tarthat sokáig” —, Bandi röstelkedve fordította el a fejét, fogai közt mormolva Kezétcsókolomot. Bandi felköltözött a manzárdba, Rozi szülei pedig vissza az alagsorba.

Ebédjét és vacsoráját Rhédeyné mindennap, ezentúl is a szokott időben ott találta az ebédlő asztalán. A reggelit maga készítette el, rendszerint két főtt tojást evett vajas pirítóssal. Eleinte zavaró volt a csönd, ez a vákuum, de hetek, hónapok múltán megszokták. Hétvégeken Rhédeyné egy nagy vászonzsákban gyűjtötte össze a szennyes ruhát és kicipelte a lépcsőházba. A következő hét elején már a szobája előtt találta kimosva, kivasalva, szagosítva. Akárcsak régen... Naphosszat a szobájában tartózkodott. Képes folyóiratokat, társasági lapokat böngészett, Herczeg Ferencet és Mollináryt olvasott. Hetente egyszer beutazott a Belvárosba komissiózni: apróságokat vásárolt, süteményt a Gerbeaud-ból, divatlapokat, piperét. Magának élt, ahogy csak tudott. Úgy érezte, a fiával mindent megfizetett, adósa nem maradt senkinek.

Egy koraőszi délután, már az idejét sem tudja, a fia rontott be hozzá:

— Anyám, hagyja most a büszkeségét, jöjjön gyorsan...

Ment utána. Hangtalanul.

Körülállták az öreg Rozi ágyát. Férje a kezét tördelte, Rozika csöndesen sírt, Bandin időnként végigszaladt egy-egy reszketés. Akik elvették a fiamat

— gondolta Rhédeyné, és az öreg cseléd arcát kutatta. A telt, húsos arc csonttá, bőrére soványodott. A takaró alatt mintha teste se volna. Csak ez az élettelenül merevült fej. Látszott, nagy erőfeszítésébe kerül, hogy beszéljen. Az állán meg-megrándult a bőr, szájának vékony vonala parányi lyukká tágult.

— Méltósága — sóhajtott —, ugye, megbocsát... Vigyázzon rájuk — és szemét a fiatalokra szegezte —, próbálja újra megszeretni őket... Ez minden...

Rhédeyné moccani sem tudott. Csak ennyit nyögött ki kétségbeesésében:

— Persze, Rozikám... Igen, Rozikám...

Amikor a többiek kimentek a szobából, ő még maradt egy percre. Megcsókolta a Rozi homlokát.

A temetés után visszaállt a ház régi békéje. Rozi helyett most a férje vállalta a konyhát, a mosást és takarítást. — Anyám, hogyan akar élni ezután? — kérdezte a fia. — Nemsokára babánk lesz. Segít majd nekünk?

— Fiam, én Rhédeyként éltem, Rhédeyként akarok meghalni... Úgy illik... — válaszolta. — Nekem már csak ez a hintaszék marad...

Bandi tiltakozni próbált, de látta, nem érdemes.

Ez a hintaszék volt a mindene. Élete tanúja, öröme, szégyene. Bűvös szék. Utazik benne az időben. Inkább hátra, mint előre. Ő, azok a boldog fiákeresések! Zsongító hajók, lüktető kajütök. Ő, azok a gondtalan vonatozások: Bécs—Párizs —Brüsszel. A hálókocsik andalító melege. Azok a fotelek! A hintaszék...

Amikor Pál megszületett, megenyhült. Nem volt igazi Rhédey, de mégis a fiáé volt. Ebben a hintaszékben dajkálta, jobbra-balra döntögetve magát. E körül tanult meg járni, ebbe ült bele, amikor mesélt neki. Kis fogainak nyomát is megőrizte karfáján. Ahogy cseperedett, a titokzatos ellenséget jelentette, akivel meg kellett vívnia. Kis fakardjával megtámadta, kaszabolta, majd hátrarántotta a földre, rátette egyik lábát s diadalmasan kiáltotta: — Győzelem! Győzelem!

Bandi jól keresett. Tisztviselő az Általános Hitelbanknál. Eltartotta az egész családot. Rozika otthon tüsténkedett, átvette apjától a ráhagyományozott házimunkákat. Az öreg már nem bírta az éjszakai műszakot, nappalra kérette magát. Ha hazajött késő délután, egyedül megvacsorázott, utána lefeküdt és fel sem kelt reggelig. Sokat panaszkodott a lábára. — A nyugdíjig csak kihúzom már — mondogatta. — Aztán jöhet az orvos!

Ott fenn, a Rózsadombon keveset éreztek meg abból, mi forr a városban. A hírek is hetes késéssel szivárogtak föl, egymásnak ellentmondóak, hihetetlenek, de az mégiscsak bizonyosnak látszott, hogy küszöbön a háború. Vettek egy világvevő Philips-rádiót báró Rhédeynének, hogy figyelemmel kísérje, mi történik alattuk. Rhédeyné örült az ajándéknak, ezzel is telik az ideje, szoktatja fülét az új dolgokhoz, nehogy az unokája szemére vesse, messze él a világtól. A zenét szerette, különösen Haydn és Händel muzsikáját, a híreket azonban egyre kevésbé. Sőt, az utóbbi időben határozottan próza-undora volt. Attól kezdve, hogy Magyarország is hadba lépett, csak zenét hallgatott a készüléken, amikor pedig behívták Bandit katonának, azzal a szándékkal zárta el, hogy ki se nyitja addig, amíg haza nem jön végérvényesen. Előszedte a szekrényből férje tölcésres gramofonját, és szalonzénét hallgatott rajta, tiltakozásul.

Rozi új lemezzel lepte meg. Karády énekelt: „Jó éjszakát, kis hadnagyom, jó éjt...” Gyakran feltette. A fiára gondolt, a Don-kanyarra. Egyre kevesebbet ír. A levelek végképp elakadtak. Egyedül volt otthon, amikor értesítést hozott a postás. — „Bandi hazajön szabadságra. Hőstettet vitt véghez. Micsoda boldogság!” — A levél ugyan nem neki szólt, hanem Rozinak, de hát végül is az ő fiáról van szó. Nem bontotta föl azonnal. Beleült a hintaszékbe, lassan vágta föl a borítékot egy ollóval, hogy az öröm hosszabb ideig tartson. „Értesítem, hogy... stb. stb., jaj hol a lényeg? Aha, ez az... hősi halált halt... Micsoda? Hősi halált halt... Jaj, a látása! Jól olvasta? Hősi...” A fülébe zúgott a Karády-nóta: „Jó éjszakát...”

Eldugta a levelet, sem Rozinak, sem az apjának nem szólt róla. De most már zenét sem hallgatott. Ült a hintaszékben, kezét ölébe ejtve s arra gondolt, milyen egyszerű volt konflison utazni, Gerbeaud-ba járni, komissiózni, Rhédeynek lenni... A fia csak az ura után jutott eszébe, a fia, aki nem értette meg...

Csak amikor Budán is elhallgattak már az ágyuk, akkor árulta el Rozinak.

Rozi bevallotta, mindig is sejtette, hogy Bandi nem jön vissza. Lehet, hogy babona, de amikor Palika eltörte azt a majolika vázát, úgy érezte... — Palika itt van — mondta sirással küszködve. — Most őt kell szeretnünk...

Rhédeyné megsimogatta Rozika arcát:

— Szeressük kislányom...

II.

Hogy ne kelljen megosztaniok a villát idegenekkel, a manzárból padlásteret csináltak, limlomok gyűjtőhelyét. Ócska bútorokat, szőnyeget, használt ruhát cipelték föl — ide került a francia fotel is, mint történelmi relikvia —, homokkal szórták tele a padlót, a festést leverték a falakról — minél hitelesebbé válnak a padlás. Mióta az apja nyugdíjba ment és otthon betegeskedett, Rozika is munkába állt. Kitanulta a gyors- és gépirást s elhelyezkedett a Kertészeti Egyetemen. Nevét mindenhol *h* és *y* nélkül írta le: Rédei. Így is maradt, aki firtatta: — Mondja, Rozika, maguk mindig így írták? Rozika nem válaszolt, de az életrajzában mindig megfelelő hangsúlyt kapott, hogy az apja egyszerű vasutas, az anyja pedig cseléd lány volt. Egyébként a munkájába temetkezett, nem látott, nem hallott semmit — ebből nem lehet baj. Az öregeire és a fiára gondolt.

Rhédeyné mégis rettegett. Először életében. Az ostromot sem érezte ilyen elviselhetetlennek, mint ezt a félelmet valami arcnélküli, megfoghatatlan fenyegetéstől. A háború — háború. De mi ez? Rozi mesélt néha arról, mi történik az egyetemen. Embereket visznek el, professzorokat menesztenek, munkatársak nyomognak egymás után.

— Félek, kiderül, hogy én is báróné vagyok! — panaszkolta Rozi. — Nevetéseges — mondta Rhédeyné némi fölénnyel. — Te fiam, hogy lehetnél?

De azért eldugta a bizonyítékokat. A kutyabőrt meg a címet a könyvespolc mögé, a férje leveleit lexikonok lapjai közé. Kalapjait, bundáit számúzta a padlásra, és ő is fejkendő kötéssel, ahogy Rozitól látta, sőt a régi ruháit is átszabatta vele egyszerű vonalú, sikketlen típusfazonra. Napjait ez az izgalom és a Palikával való rendszeres foglalkozás töltötte ki. Palika nem volt olyan jó tanuló, mint az apja. Az általánost átbukdácsolta valahogy, a gimnáziumban közepesre vergődött fel. Kikérdezte a leckéit, ellenőrizte a házi feladatokat, ha kellett, néha még a szülői értekezleteken is megjelent. De amit ott hallott, azt jórészt meg sem értette, vagy tökéletesen idegen volt számára. Így hát inkább a régi időről mesélt Palikának, elmagyarázta neki a társasági etikettet, ecsetelve az úri passziók szépségeit — vadászatot, lovaglást, teniszt, lótenyésztést —, a címek és rangok dicsőségét. Nem feledkezve meg arról, hogy Palika tudomására hozza, milyen híres-neves családból származik ő, mit is jelentett egykor a Rhédei név *h*-val és *y*-nal.

— Nagymama, te valóságos múzeum vagy! — ámuldozott Pali.

— Ó, hátha még mindent tudnál! De egyelőre nem beszélhetek.

— Nekem nyugodtan elmondhatod, nagymama. A férfiak nem fecsegnek.

— Nézd, a Rhédeyek is a nemzeti múlt részei. A hagyományokat ápolni kell, ezt te is elégszer olvashatod. Nos, én éppen ezért raktam el mindent.

Egy késő tavaszi napon meghalt Rozika apja is. Szívbenulás. Olyan észrevétlenül élt a házban, visszahúzódva, magának, hogy csak két nap múlva fedezték föl a padláson. A francia fotelban ült, fejét mellére ejtve, mintha csak aludna. Mellette, a fotelban a felesége fényképei. Pali ráripakodott:

— Mit csinál itt, nagyapa? Az istenért, beteg? Miért nem mozdul?

Amikor az arcához hajoltak, csak akkor érezték, hogy nem is lélegzik.

— Tudom, hogy szeretted — karolt Paliba a sírnál. — Jobban, mint engem. De hát ezt megbocsátom neked. Ez az élet, látod. Egyszer csak vége...

— Csak te maradj meg — suttogta a fiú.

— Ó, én nem halok meg egykönnyen, elhíheted. Mindenkit túlélék. Talán még ezt a gonosz világot is...

Rozika csak állt, állt a sírhant másik oldalán. Nézett meredten maga elé. Gépiesen mormolta a Miatyánkot a fiával meg az anyósával együtt, de olyan üresnek találta most az imát is, önmagát is.

Pali 56 nyarán maturált. A közepes érettségi és a sikeres felvételi vizsga után ősszel a Műszaki Egyetem hallgatója lett. Az októberi események alaposan felforgatták az egyetem életét. Rhédeynét azonban mindebből csak az érintette, hogy Palika talált valakit. Egy szőke lányt, aki vállig érő, dús hajával és a Balatonra emlékeztető szemével nyűgözte le. Egyik napról a másikra beleszeretett. Nem is nagyon értette eleinte, mi történt vele. Ezt a furcsa, kavargó érzést a gyomrában, ezt az édes-gyötrő szorongást a szíve körül. A nagymama csak bólintott:

— Étvágyad sincs, ugye? Ó, csalhatatlan jel, fiacskám. Megváltozott a vérkeringésed, átalakult az anyagcseréd. A szerelem robbantóanyag. Máról holnapra darabokra szed és összerak. Ó, mennyi szép élményem jut hirtelen eszembe. Ezek aztán kitörölhetetlenek az emberből. Persze, az uramat mindenkinél jobban szerettem. Azért mentem hozzá...

— Tudod, nagymama — vallott a fiú — olyan álomszerű az egész. Van valaki, egy idegen, akiről eddig nem is hallottam, egy idegen, akiről kiderül, hogy közöm van hozzá...

— És ő mit szól?

— Az a legkülönösebb, hogy ő is gyomorfájásokra panaszkodik...

November közepén eltűnt Rozika. Hiába keresték. Semmi nyomot nem hagyott maga után. Munkahelyén, a Kertészeten október óta nem látták. A portás néni, Pali kérdezősködésére, csak annyit mondott:

— Hiszen erre vártak mind a ketten.

— Hogy érti ezt? — csattant fel Pali.

— Ó, hát mindenki tudta!

— Miről beszél? A fia vagyok.

A portás néni megszeppenve hallgatott el.

— Lehet, hogy csak pletyka az egész — mondta végül.

Pali kétségbeesett. Ha nem szégyellte volna könnyeit, keserves sírásra fakadt volna. Ragaszkodott az anyjához, bár úgy érezte, a nagyanyjához több szál köti. Anyja mindig egy munkagép képét idézte föl benne. Csak dolgozott, dolgozott, és a fiára már nem maradt ideje. Tisztelte, becsülte érte, de egyre távolodott tőle. December végén levelet kaptak Kanadából:

„Drága Mama! Pali fiam!

Ne haragudjatok. Végigcsináltam egy életet. Sőt ha jól számolom, többet is. Mások helyett is. Boldog csak nagyon rövid ideig voltam. Pedig nagyon az akartam lenni. Nem sikerült. Sokáig. De az egyetemen megismerkedtem valakivel, aki éppolyan szabad, mint én, és aki éppúgy szeret. Nem tudtunk otthon maradni. Úgy éreztük, ezt már nem lehet otthon folytatni. Kijöttünk Kanadába. Persze, nem könnyű. De most csak egymásnak élhetünk, és senki semmit nem kér tőlünk számon. Remélem, Pali egyszer majd megérti. Ne féljen, mama, pénz küldök. Amennyi kell. Boldog vagyok.”

A dátumot és az aláírást elkente.

Rozi, azaz Gereben Jánosné, állta a szavát. Minden hó elején pontosan megérkezett a pénzküldemény, karácsonykor és húsvétkor csomag is. A pénz nagyjából fedezte a kiadásait, a csomagok a ruhatárukat gyarapították. Anyagi gondjaik később sem voltak, mert a padlásteret rendbehozták, átfestették a falakat, a padozatot — és a kiglancolt manzárdba felköltözött Pali, az emelet megmaradt Rhédeynének, az alagsort pedig bérbe adták. Az egyetem elvégzése után Palit egy nagy vállalat szerződtette mérnöknek. A fizetéssel elégedett volt, a főnökeiről megvolt a véleménye.

— Nagymama, ha látná, hogy ezek hogy játsszák a grófot meg a bárót! Néha a Kaszinó jut eszembe, amiről a Nagymama mesélt.

— Csak te ne idegeskedj, ne lázongj — csillapította Rhédeyné. — Akkor nő a becsületed, ha nincs veled semmi baj. Ha magadnak élsz, nem fogsz elkopni olyan könnyen, mint manapság az a sok ember, aki nem fér a bőrébe. Folyton csak tenni, tenni akar. És elrohan melléte az élet. A Kaszinót pedig ne szidd. Sokkal komolyabb volt...

— Nagymama, van valami jó recepted?

— Nézd, én szerencsés alkat vagyok. A legnehezebb időkben is ki tudtam kapcsolni a világot magam körül. Egyik percről a másikra. Egyszerűen nem érdekelt. Egy kattintás — és kész. Gondolod, másképp meg tudtam volna maradni ilyenek... Rajtam nem fog az idő...

Pali tehát révbé ért, és Rhédeynének most már igazán volt ideje arra, hogy a múltba merüljön. Nem zavarta többé családi gond, a környezet változása. Visszafoglalta kopott, sok próbát kiállott hintaszékét s úgy telepedett meg benne, mint aki soha többé nem akar kiszállni onnan.

Pali minden nyáron az anyjánál, Kanadában töltötte szabadságát. Mikor meg-nősült, attól fogva azzal a szőke asszonnyal együtt utazott, aki az egyetemen is, azóta is kitartott mellette. Rhédeyné eleinte gyanakodva figyelte kapcsolatukat, de fenntartásai hamarosan eloszlottak, mert Pali egyik nap azzal állított be hozzá:

— Nagymama, hol van az a címer?

Rhédeyné riadtan tekintett föl hintaszékéből:

— Címer? Hogy jutott eszedbe...

— Igen, igen, Említetted, hogy eldugtad...

— Hát persze... De minek neked?

— Tudja, manapság kezdenek adni az ilyesmire. Ahol pénz van, meg hatalom... Családja is kell. Nem takargatni való.

Kiszedték a könyvespolc mögül a címert meg a kutyabőr. Vastag por fedte őket, megfakultak, megsárgultak. A lényeg azonban olvasható maradt.

— Mit csinálsz vele?

— Igazolom az apósom előtt...

— Ki az?

— Nagy ember.

Amikor az asszonyka az esküvő után hozzájuk költözött, első kérdése ez volt:

— Tényleg bárónak tetszettek lenni?

— Én az is vagyok, lányom — felelte Rhédeyné fölénnyel. — Csak nem zavar?

— Ó, dehogyl! Mit tetszik képzelni! — és Terike sötétvörösre pirult.

Szobájuk falán ott díszelgett, az esküvői kép és a szülők portréja mellett, aranyozott keretben a címer és a kutyabőr.

Rhédeyné egy percre meglepődött, de aztán elnyomott egy sóhajt és magában arra gondolt:

— Most már akár meg is halhatok...

(..Pedig még a kerület dicsőségkönyvébe is beírták a nevét, és a kerületi úttörőcsapat is köszöntötte, mint e szűk lakóhelyi közösség legöregebb asszonyát. Aki annyi múltbéli vihar és kemény megpróbáltatás ellenére egészségben és reménységben él körükben..)

TÚZ TAMÁS VERSEI

Stigma

*Mindent fölvettem volna már,
minden elejtett holmit én;
Csak mondhassak valamit magaménak,
csak ne legyek szegény.*

*Elég sok mindent elejtettek:
madárcsőr, mókus, gyerekszáj.
Az Isten is elejtett néha valamit
s mondta: ez itt egy csillag, ez egy táj.*

*Álmomban ért sokszor a perc, az áldott:
tücsökfészekre lettem, vagy rigó
ragadt vesszőmre, csapdámba a tigris
s ilyenkor volt nagy dáridó.*

*Később, mikor a San Marco homálya,
Sziéna, Piazza, tiziáni színek
vonultak be saját galériámba
s felhalmozódott bennem a világ,*

*akkor már tudtam: ez lesz az a stigma,
mit nem moshat le rólam senkise.
Egy darabig lesködtem, bogarásztam
s elindultam lassan Assziszibe.*